

De auteur maakte bij de tekst zelf tekeningen in een strip-achtige tekenstijl, o.m. een mooie plattegrond van Pompeji. Bij ieder 'geval' zijn de hoofdpersonen getekend. Verder bevat het boek doorsneden en opengewerkte bovenaanzichten, o.m. van de waterhoofdverdeler, van de thermen, van het Odeontheater en van het Huis van de Faun. Het boek wordt afgesloten met een uitgebreide, van illustraties voorziene 'Lijst van vreemde woorden en informatie bij enkele namen'. Wie in deze lijst leest bij "Nero" komt als tijdsaanduiding tegen: "60 na Christus". In de tekst zelf is er qua tijdsaanduiding alleen maar sprake van "de tijd van keizer Nero".

Cees van der Kooij

DE TIJD VAN TELEVISIE EN COMPUTER

Letterie, M., *De schaduw van het verleden* (Ellesy Jeugd, Arnhem 2001) f29,95.

Martine Letterie kreeg als jeugdboekenschrijfster vooral bekendheid door haar boek *Focke en het geheim van Magnus*, een verhaal, dat zich in de middeleeuwen ("de tijd van steden en staten") rondom het klooster Aduard afspeelt. Het jeugdtelevisieprogramma *Klokhuis* wijdde begin van dit jaar een aflevering aan haar en aan dat boek. Voor haar volgende boek *De schaduw van het verleden* koos ze een onderwerp uit de twintigste eeuw met als centrale thema's de doorwerking van de Tweede Wereldoorlog in de naoorlogse tijd en de verantwoordelijkheid, die ieder mens voor zijn eigen leven heeft, op basis van de keuzes, die gemaakt worden.

De hoofdpersoon Peter verhuist in de zomer van 1970 na het overlijden van zijn opa naar het Drentse Gasselkanaal (een gefingeerde naam). Zijn ouders willen daar de kruidenierswinkel van opa voortzetten. Peter gaat naar de brugklas van een scholengemeenschap. Hij ontdekt al gauw, dat het dorp zijn familie volstrekt links laat liggen. Er komt geen klant in de winkel en de dorpsjongens mogen van hun ouders niet met Peter omgaan, zodat hij iedere dag alleen van huis naar school en terug fietst. Hij besluit op onderzoek te gaan naar het waarom. Door te snuffelen in de vroegere jongenskamer van zijn vader ontdekt Peter zaken over de Tweede Wereldoorlog en over de rol van zijn vader in die tijd. Zijn eerste ontdekking is dat zijn vader in kamp Westerbork gezeten heeft, maar dat was toen de oorlog al afgelopen was. Stap voor stap wordt hem duidelijk dat zijn vader fout was in de oorlog: een nazi-opleiding in Duitsland, Schalkhaaragent, lid van de buitenbewaking van kamp Westerbork en ten slotte als agent bij de Grüne Polizei. Na de oorlog was hij enige tijd geïnterneerd in kamp Westerbork. Peters vader zit vol wrok over het feit, dat hij daarna in de samenleving geen nieuwe kansen gekregen heeft. Hij is verbitterd, drinkt te veel en reageert zich af op zijn gezin.

Geleidelijk ontdekt Peter dat zijn vader bij zijn keuzes alleen aan zichzelf gedacht heeft en nooit aan (de consequenties van zijn handelen voor) anderen. Dat geeft uiteindelijk de doorslag in zijn definitieve vaderbeeld. Intussen vindt Peter steun in een groepje leerlingen rondom een geschiedenislerares van zijn school. Zo krijgt hij toch nieuwe vrienden, die hem beoordelen op wie hij is en niet op grond van de rol, die zijn vader in het verleden gespeeld heeft.

Door Peters zoektocht in vader spullen – o.m. een dagboek uit de oorlogsjaren – heeft Martine Letterie een span-

nende reconstructie van het verleden geschreven. De informatie over wat er tijdens de Tweede Wereldoorlog gebeurd is maakt Peter duidelijk waarom zijn familie buitengesloten wordt. Maar tevens groeit het besef dat hij daarvoor niet verantwoordelijk is en dat niet hij onder dat verleden hoeft te lijden. Op sommige plaatsen in het boek heeft Peter wel wat al te zwaarwichtige gedachten voor een jongen van dertien jaar. Dan krijgt de moraal van het verhaal even de overhand, maar als geheel is de wisselwerking tussen heden en verleden en de verwerking ervan goed opgebouwd en spannend beschreven.

Voor dit boek voerde de schrijfster met kinderen uit foute gezinnen en met mensen van de Stichting Werkgroep Herkenning, een organisatie die zich inzet voor zulke kinderen, gesprekken. In een nawoord bericht de schrijfster hierover en geeft ze ook aan dat de personen in het verhaal niet echt bestaan hebben, maar dat het oorlogsverleden van de vader wel op feiten gebaseerd is. Peters vader komt er slecht af in het boek en de schrijfster vindt het in het nawoord dan ook nodig te melden dat veel kinderen van foute Nederlanders wel aardige vaders hadden...

Het boek omvat de periode van 17 juli 1970 tot en met 15 december 1970. In haar nawoord geeft de schrijfster aan dat het proces dat Peter doormaakte in werkelijkheid veelal veel langer duurde: "*voor sommigen duurde het hun leven lang*".

Cees van der Kooij

MANNEN EN VROUWEN IN OPVOEDING EN ONDERWIJS

***Jaarboek voor de geschiedenis van opvoeding en onderwijs 2000* (Van Gorcum, Assen 2000) 182 blz., f51,20.**

Van de Belgisch Nederlandse Vereniging voor de Geschiedenis van Opvoeding en Onderwijs (BNGVOO) verscheen het eerste Jaarboek. In deze bundel wordt een breed beeld gegeven van het historisch-pedagogisch onderzoek vanuit een genderperspectief. Voor een deel zijn het lezingen, gehouden op een congres van de vereniging over vrouwelijkheid en mannelijkheid in de geschiedenis van onderwijs en opvoeding, daarnaast is er op verzoek van de redactie aanvulling geproduceerd.

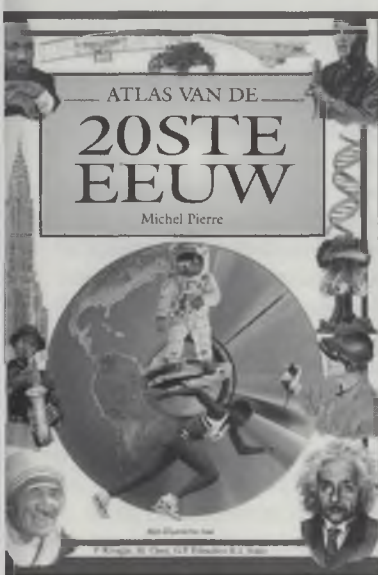
Speciaal voor deze bundel schreef Mineke van Essen een overzicht van twee decennia Nederlands historisch onderzoek naar sekse in opvoeding en onderwijs. Alle literatuur die hierover verschenen is, wordt door haar becomeментарieerd en is naar thema gerangschikt in een uitgebreide bibliografie opgenomen. Hetzelfde doet An Hermans voor het Belgisch onderzoek.

Naast deze historiografische bijdragen zijn er vier artikelen die handelen over uiteenlopende aspecten van de geschiedenis van opvoeding en onderwijs. De bijdrage van Greddy Huisman gaat over gouvernantes in Nederland. Aan de hand van egodocumenten van leerlingen beschrijft zij de beeldvorming over de gouvernantes in vooral de negentiende eeuw. Hans van Combrugge schrijft over het denken over het vaderschap in de reformpedagogiek aan het begin van de twintigste eeuw. De opvattingen over het vaderschap in deze moderne beweging sluiten eerder aan bij de ideeën die daarover al in de achttiende eeuw dominant waren. Ook bij Leendert Groenendijk staat het vaderschap centraal maar dan in de tweede helft

van de zeventiende eeuw. Het Calvinisme hield ouders voor dat het vaderschap een afspiegeling moest zijn van de straffe hand waarmee God de Vader het zondige volk tot de orde riep. De praktijk was vaak minder hard dan de kerk de mensen voorhield. Moeders en kinderen spelen de belangrijkste rol in het artikel van An Hermans en Ann Verheyen. Hun bijdrage gaat over de Belgische kinderkribben - een vorm van kinderopvang ten behoeve van fabriekarbeidsters - in de eerste helft van de twintigste eeuw. Annemieke Drenth schrijft tot slot een meer theoretische verhandeling over de ontwikkeling van het denken over gender als theoretisch concept aan de hand van de geschiedenis van meisjesbeschermingsactiviteiten van de Nederlandse tak van de vrouwenvereniging Union.

De bundel is bruikbaar voor de schoolbibliotheek omdat het over alledaagse onderwerpen gaat - onderwijs en opvoeding - die in historisch onderzoek niet zo vaak belicht worden. Hij biedt verrassende en vernieuwende ideeën voor een profielwerkstuk van een VO-leerling. De uitgebreide literatuurlijsten kunnen leerlingen en docenten verder op weg helpen.

Gerda Geerdink

ATLAS

Michel Pierre, *Atlas van de 20ste eeuw* (uitg. Ars Scribendi / Corona, Harmelen 2000), 60 blz.

De *Atlas van de 20e eeuw* is geen gewone atlas, maar een prentenboek dat voor jonge lezers de caleidoscoop van gebeurtenissen, ontwikkelingen en levensstijlen van de afgelopen eeuw treffend wil illustreren. Net zoals de andere uitgaven van Ars Scribendi is ook dit boek een vertaling en bewer-

king van een buitenlands concept, in dit geval afkomstig uit Italië. De tekst is uiterst summier gehouden. Zij is onderverdeeld in zo'n 25 hoofdstukjes van ieder twee bladzijden. De hoofdstukindeling is enerzijds chronologisch (onder meer Eerste Wereldoorlog, crisis, Tweede Wereldoorlog, Koude Oorlog, val communisme), anderzijds thematisch (onder meer culturele aspecten, welvaart, levensstijl en technologie). Ook bestaan bepaalde thema's uit beschrijvingen van de geschiedenis van bepaalde landen, regio's of werelddelen, zoals de Sovjet-Unie, Latijns-Amerika, de Derde Wereld of het Midden-Oosten. Deze stofkeuze en indeling doen beslist recht aan de belangrijkste ontwikkelingen van de eeuw. Het boek begint met de T-fjord, en eindigt met aids en homohuwelijk.

Elk hoofdstukje is voorzien van een korte inleiding, en bestaat uit kleine tekstfragmenten, illustraties en de daarbij behorende bijschriften. In de marge bevindt zich telkens een rijtje blokjes met jaartallen plus uitleg; veelal met nog een

verwijzing naar verwante thema's elders in het boek. Als het moet, is er een kaartje ingelast, bijvoorbeeld van de veranderingen na het Verdrag van Versailles, de troepenbewegingen in de Eerste en Tweede Wereldoorlog en de staatkundige situatie in Azië, Afrika en Latijns-Amerika.

Het zwaartepunt van het boek wordt evenwel gevormd door de vele honderden illustraties. Op elke bladzijde staan er wel minstens een stuk of zeven, alle zonder uitzondering hyperrealistisch en vervat in fraaie kleuren. Hoewel zij door vier verschillende Italiaanse illustratoren zijn vervaardigd, is er toch sprake van eenheid van stijl. Er zijn veel portretten van staatslieden en andere beroemdheden bij, maar ook is er veelvuldig met succes getracht om gebeurtenissen, ontwikkelingen en trends in illustratievorm te 'vangen': vrouwenemancipatie, drooglegging, antisemitisme, armoede, apartheid, de anticonceptiepill en honderden andere.

Vaak zijn originele keuzes gemaakt; zo symboliseren twee Sovjet-paspoorten, bij wijze van protest vastgeprikt op een metalen hek in Litouwen, de desintegratie van het Sovjet-imperium rond 1990.

De lezer kan zich wel afvragen, waarom er een heel team illustratoren aan te pas moest komen, waar ook volstaan had kunnen worden met het afdrukken van de originele foto's die overduidelijk aan veel van deze illustraties ten grondslag hebben gelegen. De gekozen illustratievorm heeft een nadeel, namelijk dat bepaalde portretten (zoals die van Chroesjtsjov en van Kennedy), hoe knap ook vervaardigd, net niet honderd procent lijken, zodat zij voor de geofende kijker onbedoeld iets karikaturaals krijgen. De meeste portretten zijn overigens wel raak.

Het tamelijk complete register stelt de lezer in staat allerlei personen en zaken van zijn interesse op te zoeken. Enkele steekproeven leiden tot de conclusie dat de samenstellers met succes hebben getracht een enorme hoeveelheid relevante personen, gebeurtenissen en ontwikkelingen aan bod te laten komen. Het boek is gebonden in de royale, stevige kافت die we van de Ars Scribendi-uitgaven gewend zijn. Het is zeer geschikt voor de schoolbibliotheek. Daar kan het dienen als aangenaam lees- en kijkboek. Maar de docent kan het ook gemakkelijk benutten om er de leerling allerhande kleine opzoek-opdrachten uit te laten vervullen.

Jan van Oudheusden

KIJKBOEKEN

Roberto Carvalho de Magelhaes, *De prehistorie*; Matilde Bardi, *De oude Grieken* (uitg. Ars scribendi/Corona, Harmelen 2000), 36 blz.

De serie 'Kunst en Beschaving' is de zoveelste reeks fraai geïllustreerde kijkboeken waarmee uitgeverij Ars Scribendi de Nederlandse markt bedient. Een team van kundige illustratoren, tekstschrijvers en vormgevers verzorgde de oorspronkelijke Italiaanse uitgave. Ook nu weer vormen de delen een lust voor het oog. Het boek over de prehistorie begint bij de afstamming van de mens, en behandelt onder meer de verspreiding van de mens over de aarde, de uitvinding van werktuigen, geloof en mystiek, kunst en handvaardigheid, behuizing, de oudste landbouw, de eerste dorpen en steden en verscheidene manieren van ouderdomsbepaling. Het deel over de oude Grieken bevat onder meer hoofdstukjes over de Minoïsche en Myceense culturen, het archaische tijdvak, de